

Üç Farklı Milliyetçilik

Ahmet KARADAĞ¹

Haluk YAMAN²

Öz

Söylemi kolay, algısal düzeyi yüksek, tanımlanması zor olan milliyetçilik, tarihin seyri içerisinde, değişimlerden her zaman etkilenmiş ve çoğu zaman değişimlerin önemli bir argümanı olarak kullanılmıştır. Bir birlik ve bütünlük hali olarak ifade edilen milliyetçiliğin ortaya çıkmasında rol oynayan nedenler ve bu nedenlere bağlı sonuçlar farklı milliyetçi teorileriyle açıklanmıştır. Teoriler milliyetçiliği açıklamaya çalışırken milliyetçi grupların eylemleri farklı sonuçlar doğurmuştur. Üç farklı milliyetçilik, farklı sonuçların tezahüründe ortaya çıkan durumları açıklamak adına tercih edilmiş bir öngörüdür. Bu makalede tarihin seyri içinde milliyetçiliğin geçirdiği süreçler ele alınmış ve milliyetçilik, birleştirici milliyetçilik, ayrılıkçı milliyetçilik ve popülist milliyetçilik gibi başlıklarda incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Millet, Milliyetçilik, Birleştirici Milliyetçilik, Ayrılıkçı Milliyetçilik, Popülist Milliyetçilik.

Three Different Nationalisms

Abstract

Nationalism - which has an easy discourse, high perceptual level, and is difficult to define - has always been affected from changes throughout history, and frequently used as a significant argument in those changes. Expressed as a state of unity and solidarity; nationalism's formation process, causes that played a part in that process, and effects connected to those causes, were explained with different nationalism theories. While theories were trying to explain nationalism, acts of nationalist groups have caused different consequences. 'Three Different Nationalism' is a perspective preferred for explaining situations which occur as manifestations of different consequences. In this article, processes that nationalism underwent throughout history were discussed, and examined under titles such as nationalism, unitary nationalism, separatist nationalism, and populist nationalism.

Keywords: Nation, Nationalism, Unitary Nationalism, Separatist Nationalism, Populist Nationalism

1. Giriş

Milliyetçilik olgusunu tanımlamanın zorluğu bir yana millet olabilmek, zamanın pratikleri dışında, bir toplumun geçmişi ile bir bağ kurmayı zorunlu kılarken Millet'i tanımlamanın bir gerekliliği de insan unsuruna değinmektir. Bireylerin milliyetçi duruşları, milliyetçi ideolojiyi, en azından bilişsel süreçlerde kabul etmeyi ve ideoloji gömleğini giymeyi gerektirmektedir. Bu da ideolojinin ontolojisinde var olan değiştirilemez doğrulara ve kesin kabullere kapı aralamaktadır. Milletin, ideolojisi ile birlikte milliyetçilik mefhumunu ortaya koyması, değiştirilmesi zor, inancı güçlü, kitlesel baskısı ağır, milliyetçi eylem ve

¹ Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, karadag.ahmet@inonu.edu.tr.

² Arş. Gör. , Fırat Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hyaman@firat.edu.tr

söylemlerin gösterisini sahneletecektir. Milliyetçilik, 18. yüzyılın sonlarıyla birlikte “biz” ve “öteki” ayrımını kendi sınırları içerisinde yok saymış ve bütünleşik bir yapı şeklinde belirlemiştir. Zamanla bu ayrımın tekrardan sahnelenmesinde milliyetçilik yeni argümanlar üretebilmiştir. Küreselleşme ve beraberinde artan iletişim, teknolojik ve siyasi gelişmeler bunların birlikte yarattığı domino etkisi, bağımsızlık rüzgârları, öz yönetim istekleri, ayrılıkçı eylemler, yenedünyanın tekrardan yarattığı ayrımcılığın argümanlarıdır. “Biz” e ait olanı elde etmek artık en büyük ideal olarak belirlemiştir. Bu yolda verilen her türlü mücadele kutsaldır. Öyle ki milliyetçi ideoloji, kökeninde farklı elementler yer alsada da bedeni saran bir ruh gibi kitleleri saran bir çember olarak işlemeye devam etmektedir.

18. yüzyılda ulusalı yakalamak adına ortaya konan milliyetçilik, uluslararası alanda da iki yüz yıldan uzun bir zamandır hukuki, siyasi ve toplumsal süreçler içerisinde değerlendirilmektedir. Dünyada bu süre zarfında yaşanan gerek ulusal gerekse uluslararası pek çok olay içerisinde “ milliyetçi ” ideolojinin izlerini görmek mümkündür. Milliyetçi politikalar nasıl ki 18. yüzyılda Fransız İhtilali sürecinde başrolü oynadıysa, 21. yüzyıl çatışma ve kaos ortamlarında da yine aynı rolü oynamaktadır. Oyunun ön saflarında milliyetçi politikaların ürünü olan etnik çatışmalar başrolde yer almaktadır. Bu çatışmalar aynı zamanda ulus devletler içerisindeki bir hesaplaşma ortamının sahnelenmesidir.

Farklı mezhepler, farklı etnik unsurlar, farklı kültürel değerlere sahip yığınlar, bir meta ideoloji olarak gördükleri milliyetçi ideoloji içerisinde uzun sürelerdir bir arada yaşamaktadır. Ancak 21. yüzyıl, bu kurguları yerinden oynatacak pek çok değişkenle birlikte yeni oyunlar sahneleneceğinin ipuçlarını göstermiştir. Kitlesele azınlıkların devşirilerek, farklılıkların göz ardı edilmesi ile oluşturulmuş bir aradalıklar harç dokularını kaybetmeye başlamıştır. Ulusların yaşadığı çalkantılı durumlar sadece bölgesel siyaseti değil, çatışma ve kaos ortamlarından kaçan insanlar sayesinde, Avrupa ve Dünya siyasetini de etkilemektedir. Küreselleşen ve sürekli gelişen dünyada modernizmin beşiği olarak ifade edilebilecek Avrupa ülkeleri de milliyetçi hareketlerle yüzleşince meselenin sadece geri kalmış, “ilkel” devletlerin sorunu olmadığı gün yüzüne çıkmıştır. Zamanında ulus devletlerinin birleştirici, önemli bir argümanı olan milliyetçi doku, 21. yüzyılın ayrılıkçı hareketlerinin önde gelen temsilcisi olarak belirmiş durumdadır. Bu durum milliyetçiliğin: üzeri küllenmiş, ancak sönmemiş bir ateş; debisi azalmış fakat kurumamış bir nehir gibi şartların tekrar olgunlaşması ile yeniden canlanmasının ifadesidir.

Bu çalışmada, Fransız İhtilali sonrası ortaya konan milliyetçiliğin birleştirici özelliğinin baki olmadığı, cumhuriyet yönetimi altında ulusların birleştirildiği Fransız toplumunda sindirilen ve yok sayılan toplulukların kimlik mücadelelerinin aradan uzun yıllar geçmesine rağmen kaybolmadığı, yeni gelişmeler ve siyasi ortamlar ile birlikte tekrardan filizlendiği ifade edilmiştir. 19. yüzyılın dünyasını etkileyen önemli bir kavram olan milliyetçiliğin 21. yüzyılda ayrılıkçı noktada ve popülist bir anlayış içerisinde kazandığı öneme vurgu yapılmıştır. Bir asimilasyon mantalitesi içerisinde “unutma” mefhumunu da kullanarak din, dil, ırk, kültür gibi değerlerin bir potada eritmeye çalışıldığı durumda buna direnen, milliyetçi ideoloji ile yüklü kitlelerin mücadelesine ve bu mücadeleye farklı beklentilerle müdahil olmak isteyen destekçilerine değinilmiştir. Bir millet olabilmek noktasında Renan’dan yola çıkarak maddi unsurların yetersizliği bağlamında manevi unsurların nasıl ön planda tutulması gerektiği ifade edilmiştir. Uzun bir zaman dilimi içerisinde konjonktürel olarak çeşitlenen milliyetçiliğin tek bir milliyetçi öngörü yerine farklı siyasi yaklaşım ve tutumlar ile birlikte çeşitlendiği vurgulanmıştır. Liberal milliyetçilik, muhafazakâr milliyetçilik, kolonyal ve anti kolonyal milliyetçilik, milliyetçi çeşitlenmenin türleri olarak ele alınmıştır. Kolonyal bir anlayışın Afrika toprakları üzerinde yarattığı ayrılıkçı hareketler ve devamında ortaya çıkan parçalı yapı, etnik temelde sergilenen vahşet dolu eylemlerin milliyetçi ideoloji ile nasıl yoğrulduğu; dinin, benzer milliyetçi ayrılıkçı hareketlerde etnik unsurlarla birlikte nasıl kullanıldığı açıklanmaya çalışılmıştır. Küreselleşmeye karşı bir duruş noktasında ayrılıkçı bir tutum sergileyen popülist milliyetçiliğin farklı coğrafyalar üzerinde nasıl ortaya çıktığı ve bunun küreselleşmenin milliyetçiliğe bir etkisi mi yoksa milliyetçiliğin küresel bir etkisi mi olduğu tartışılmıştır. “Üç Farklı Milliyetçilik ” başlığı milliyetçiliği doğuran nedenlerden ziyade sonuçlar üzerinden ifade edilmiş bir öngörüdür. Milliyetçiliği ortaya çıkaran nedenler “milliyetçi teoriler” şeklinde milliyetçi yazın içerisinde çokça yer almaktadır. Bu noktada milliyetçiliği, sonuçları üzerinden bir değerlendirmeye tabi tutmak daha pozitivist bir noktada durmaktadır. Milliyetçi bakış bu çalışmada birleştirici milliyetçilik, ayrılıkçı milliyetçilik ve popülist milliyetçilik olarak değerlendirilmiştir. Gerek ulusal gerekse uluslararası kitlesel hareketlerin milliyetçilikle olan bağıını ifade edebilmek de ayrıca hedeflenmektedir.

2. Birleştirici Milliyetçilik

Milliyetçiliği ifade edebilmek ve temellendirmek tarihsel bir perspektiften bakmayı önemli kılarken bunu sadece belirgin bir nedene dayandırmak pek çok tanımlayıcı unsuru görmezden gelmek olacaktır. Çoğulcu bir bakışla, millet ve milliyetçiliği ifade etmeye çalışan

teorilerin tanımlamaları farklı bakış ve temellendirmeler neticesinde ortak bir mutabakatı sağlayamamıştır. Hobsbawn (1995: 19) milleti tanımlarken kendilerini bir millet olarak gören bireylerin yeterli büyüklükteki yapılarıyla bir millet olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederken Smith (1994: 24), milli kimlikle kastedilen şeyin zayıf da olsa belli anlamda bir siyasi topluluğu gerektirdiğini belirtmiştir. Renan (1949: 120) ise millet olgusu içerisinde ırk, dil, din menfaat birliği, coğrafya ve askeri gibi zaruretleri gözden geçirmiş ancak nihai hakikat olarak bunların hiç birini milletin varoluşsal argümanı olarak ifade etmemiştir. Milliyetçilik, ilişkili olduğu toplumsal, siyasi ve sosyal alanların çeşitliliği nispetinde 20. yüzyılda ve 21. yüzyılın geride kalan zaman dilimi içerisinde tartışmalı konulardan biri olarak kalmaya devam etmiştir. Bu durum milliyetçiliğin ne olup olmadığı noktasında yapılan tanımlamalardan ve milliyetçi oluşumların sahip olduğu farklılıklardan kaynaklanmaktadır. 20. yüzyıla damgasını vuran milliyetçilik tükenmeyen gücüyle her daim hazır ve kuvvetli bir şekilde sırasını beklediğini ulusal ve uluslararası gelişmelerle göstermiştir. Yeri ve zamanı geldiğinde milliyetçilik varlığını hep hissettirmiş ve kitleleri etkilemiştir. Bu noktada milliyetçilik tartışmaları, hangi dayanakların milliyetçilik içerisinde ele alınması gerektiği, milliyetçiliğin kökeninde ırk, dil din, kültür gibi temellerin hangisinin olduğu şeklinde farklı görüşleri beraberinde getirmiştir. Farklı görüşler de beraberinde milliyetçiliği tanımlamaya çalışan farklı kuramları ortaya çıkarmıştır.

Millet ve milliyetçilik olgularının tanımlanmasında yaşanan zorlukların temelinde milliyetçiliğe biçilen farklı rollerin yer aldığı aşikârdır. Bu farklı rollerin tanımlanması ilkçi yaklaşımla başlamaktadır. İlkçiliği, bir milliyetçilik kuramından ziyade bir bakış açısı olarak değerlendirmek ve kabaca milletleri doğal ya da eski çağlardan beri var olan yapılar olarak nitelendirmek mümkündür (Özkırmımlı 2015: 79). Bu kavramı ilk olarak kullanan Shils'e (Shils'den akt. Özkırmımlı, 2015: 80) göre kavram " her şeyden önce yaratılmış olma hep var olma" halidir. İlkçi yaklaşımı genel bir başlık olarak değerlendirmek ve tekli bir boyutta ele almak da doğru değildir. İlkçi yaklaşım kendi içerisinde farklılaşan alt basamaklara ayrılmaktadır. Bu yüzden heterojen bir ilkçilikten söz etmek olasıdır. İlkçi başlık altında doğalcı, biyolojik, kültürel, psikolojik yaklaşımlar gibi çeşitlenen yorumlar görülebilmektedir.

İlkçi yaklaşımın yanısıra milliyetçiliğe farklı bir bakış modernist yaklaşımdan gelmiştir. Modernist yaklaşım, ilkçi yaklaşımın aksine milliyetçiliğin modern çağların bir getirisi olduğu tezini savunmaktadır. Modernist bakış açısına sahip bilim insanları milliyetçiliğin tarihini 18. yüzyıl sonlarından başlatmaktadır. İlkçi yaklaşımın kendi içerisinde görülen farklılaşmalarda olduğu gibi modernistler arasında da farklı savunular

görülebilmektedir. Modernist bakış millet olmayı ve beraberinde milliyetçilik duygusunu modern dünyanın getirilerinden biri olarak ifade ederken bu daha çok bir süreci göstermektedir. Modern dünya, tarihin her evresinde görülen değişimler gibi dönüşen ve yenilenen yaşam koşullarını ifade etmektedir. Daha fazla sanayileşen daha fazla kapitalistleşen ve değişen dünya, bu değişimlerine milliyetçiliği de eklemeyerek yeni milliyetçi uyanışların doğmasına sebep olmuştur. Bu yeni milliyetçi uyanışlar yeni birliktelikleri sağlamıştır. Modern dünyanın oluşumuna kürek çeken pek çok farklı teknolojik, sosyolojik ekonomik gelişmelerde olduğu gibi modernistlerin milliyetçiliği tek potada eritmeye çalıştığı da olasıdır. Bu, küreselleşmenin temsil ettiği bir bütün olma haliyle bağlantılı bir durumdur.

İlkçi ve modernist yaklaşımın yanında milliyetçiliği açıklamaya çalışan üçüncü bir yoldur etno-sembolcü yaklaşımdır. Etno-sembolcü yaklaşım etnik geçmişe ağırlık veren bir teoridir. Etnik farklılıkların topluluklar üzerinde farklı şekillerde tezahür etmesi aynı zamanda toplulukların bir kimlik kazanmasında baskın bir konumdadır. Etnisitenin önemi ve millet-milliyetçilik kavramları ile birlikte değerlendirilmesinin zorunluluğu, Smith'in ifadesiyle (1986: 39) “etnik biçimlerin ve içeriklerin doğası ile sürekliliği ve eski etnik kimliklerle daha sonraki milliyetçi kimlikler arasındaki ilişkilerden kaynaklanmaktadır”. Aktürk'e (2006: 23) göre etnik kategori veya etnisite, din, mezhep, dil, kabile, klan, ırk gibi toplumsal kategorilerden bir tanesidir. Bu tür kategorilerin herhangi birini etnik kategoride olduğu gibi milliyetçilik olgusu ile özdeşleştirmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Bu savı destekleyen yaklaşımları ile Dilken, Breuilly, Giddens ve Michael Mann'in de aralarında bulunduğu çoğu siyasi tarihçi ve sosyolog da etnik kökenin en fazla yardımcı bir faktör olabileceği görüşündedir (Smith,2017: 31).

Etno-sembolizmde etnik olguların yaygınlığı bu olguların millet ve milliyetçiliğin merkezinde yer almasına sebep olmaktadır. Etnik, ethnîe, ethnos gibi ifadelerle tanımlanan etnisitenin değerlendirilmesi ve bu kavramların içeriğinin nasıl doldurulduğu “millet”in ifadesi ve milliyetçilik söyleminin netleştirilmesi açısından elzemdir. Smith (1986: 45), İngilize'de etnik grup ya da etnik topluluk kavramını karşılayan herhangi bir terimin olmadığını ancak belirsiz bir şekilde bu kavramların ifadesinin “halk” kavramı ile yapıldığını söyler. “ Halk ” kavramının kullanılması ve ortaya konması birleştirici unsurun bu kavram etrafında şekillendiği göstermektedir. Terimin ilk kullanım şekillerinden yola çıkıldığında oluşan algı, ethnos kavramının soya dayalı veya belirli bir gruplar için kullanıldığıdır. Bir ortaklık ilişkisi barındıran bu ifadeler kitleleri sınıflandırırken bir etiket olarak kullanılmışsa

da bu durum beraberinde bir millet bilinci doğurmuştur. Aynı zamanda belirli bir grup veya soya dayalı olma hali nasıl ki ortak değerleri paylaşanları aynı sınıfa toplarken bu değerleri paylaşmayanlar için ise farklılıkları ortaya koyacaktır. Smith (1986: 47), ethnîe'nin boyutlarından bahsederken bu boyutları: kolektif isim, ortak soy miti, ortak tarih, özel ortak kültür, belli bir teritorya ile özdeşleşme, dayanışma duygusu gibi ethnîenin altı bileşeni şeklinde tanımlamaktadır. İfadenin temel dayanaklarından birisi etnik grupların arasındaki ilişkinin diğer kültürel kimlik değerleri arasında olmayan bir ilişkiye sahip olduğudur. Bu ilişki bir ethnîe' nin özellikleri, uzak köklerde de olsa algılayışlarından bağımsız olarak bağlayıcı ve dışsal bir nitelik taşıması şeklinde tanımlanabilir. Etnik sembolcüler, milletlerin etnik kökenine vurgu yaparak milletleri “doğal bir yapı” olarak görmüşlerdir. Aktürk (2006: 36), etnik kimliğin devletler ile ilişkilendirildiği noktada, bir etnik kategorinin “millet” ile özdeş sayıldığı tek-etnili (mono-ethnic) devletler olduğu gibi, birkaç etnik kategorinin milleti oluşturduğunun varsayıldığı çok-etnili (multi-ethnic) devletler ve milletin etnisite dışında bir ekseninde tanımlandığı gayri-etnik (non-ethnic)” devletlerin de varlığını ileri sürmektedir.

Gerek ilkçi, gerek modernist gerekse de etno-sembolik temelde kurgulanmış olsun kitleleri arkasından sürükleyebilen, örgütlenme noktasında farklı ideoloji ve düşüncelerden daha güçlü ve birleştirici bir noktada yer alan milliyetçilik, eylem yönü kuvvetli bir harç doku olarak, teorik karışıklığı ile birlikte, 1800'lü yıllardan itibaren önemini kaybetmeden varlığını sürdürmüştür. Fransız ihtilali ile birlikte ortaya çıkan ulus devlet fikri ve bu fikrin düşünsel temellerini oluşturan milliyetçilik, mevcut dünya siyasetinde yerini korumaya devam etmektedir. Tok (2012:141), Fransız İhtilali öncesi milletler ve ulus devletlerin olmadığını bunun yerine kral-devletlerin var olduğunu ifade etmekte ve devrimle birlikte krallık kurumunun kaldırılıp Rousseau'nun halk/millet egemenliği fikrinden de etkilenilerek cumhuriyet rejiminin kurulduğunu belirtmektedir. Fransız toplumunda yaşayan çok farklı ırk kültür ve dile sahip insanlar da cumhuriyet yönetimi altında birleştirilmiş ve bir millet, ulus yaratılmıştır. Bu anlamda ortak değerler etrafında birleştirilmeye çalışılan kitleler milliyetçiliğin temelinde yer aldığı bir ulusu meydana getirmişlerdir. Bir taraftan ortak değerlere sahipmiş görünümü içerisinde bir millet yaratılmış diğer taraftan mevcudun içerisindeki ayrılıkçılar asimile edilmeye ve yok edilmeye çalışılmıştır. İnsanın meydana getirdiği bir millet olgusundan ziyade milleti meydana getirmiş bir gücün varlığı gerçeklik kazanmıştır. Bu aynı zamanda bir ulus inşa etme projesi şeklinde hem teorik hem de uygulamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çitak (2006: 146), Fransız Devrimi ile birlikte iki farklı Fransız milli kimlik anlayışının ortaya çıktığını ileri sürerken bunlardan birini

cumhuriyetçi gelenek diğeri ise sağcı ya da muhafazakâr gelenek olarak tanımlamaktadır. Cumhuriyetçi geleneği ise Fransız milletin ortak değerleri üzerine kurulmuş bir siyasi topluluk olarak tanımlamaktadır. Bu noktada Cumhuriyetçi anlayışı “geleneksel” olarak bütünleşik bir şekilde ifade etmek ne kadar doğru olacaktır? Bu konu tartışmalı bir noktadadır. Çünkü cumhuriyet yönetimi devrimle birlikte ortaya çıkmışken geçmişten gelen bir yapı olmaktan ziyade bir inşa sürecinin sonucudur. Örneğin, Fransa’nın bir ulus devlet olarak tezahüründeki sakatlığı göz ardı etmemek gerekir. Renan’ın (1946: 102) “Fransa, pek küçük bir Franc azınlığı barındıran bir ülkenin meşru adı oldu. Fransa’da menşinin Franc olduğunu iddia edebilecek on aile yoktur” savı oldukça manidardır. Bu da Renan’ın ifadesiyle “unutma” mefhumu ile ilgilidir. Bir inşa sürecinin devamında insanın sahip olduğu önemli amillerden biri olan “unutma” bugün, pek çok Fransız vatandaşının yaşadığı şekliyle, tarihsel olarak arka planda kalan bütün değerleri unutturulmuş ancak ortak, birleştirici unsurlar ile bir ulus devlet olarak belirmiş pek çok örneğin hamurunda vardır.

Ulus devletlerin oluşmasında birleştirici bir noktada duran milliyetçilik Alman ve İtalyan ulus devletlerinin oluşmasında da bir fay hattı (Berktay, 2010: 43) olmuştur. Bu fay hattını biraz daha gerilere götürmek gerekirse C. Tilly (Özkazanç, 2016:152) bu durumu, ulus devlet biçimini, Avrupa devletler sisteminin bir sonucu olarak açıklar. Tilly, bu devletler sistemini 1648 Westphalia Antlaşmasıyla netleştirmiş ve sonraki gelişmelere bu barışın damgasını vurduğunu ifade etmiştir. Devletler sisteminin gelişmesiyle imparatorluklar, kent devletleri yerlerini ulus devletlere bırakmıştır. C. Tilly, Westphalia barışını özellikle Avrupa’da beliren ulus devletlerin temeline yerleştirmiştir. Tilly’nin bu yorumu biraz daha genişletilirse, savaşların devamında imzalanan antlaşmalar neticesinde ortaya çıkan ulus devletleri, savaşın galibi hegemonik güçlerle birlikte değerlendirmek gerektiğini söylemek gerekir. Hollanda’nın, İngiltere’nin ve ABD’nin değişen dönemlerde kurmuş olduğu hegemonyaya bağlı ulus devletler bu durumun kanıtı niteliğindedir.

Milliyetçiliğin 20. yüzyılda ulus temelinde birleştirici etkisini Ortadoğu ve Afrika coğrafyasında doğan yeni devletçiklerde de görmek mümkündür. Kuzey Afrika ülkelerinden Libya 1951 yılında, Sudan, Tunus ve Fas 1956 yılında, 1936 yılında İngiltere’den özerklik alan ve 1952 yılında askeri darbe ile idare edilmeye başlanan Mısır, 1932 yılında Irak gibi örneklerde sömürgeciliğe bir tepki olarak verilen bağımsızlık mücadelesinde milliyetçi ideolojileri de görmek mümkündür. Yukarıda ifade edilen “Devletçik” ifadesi küçümsemekten ziyade bağımlı bir olguyu ifade etmek adına söylemleştirilmiştir. Bu ülkelerin bağımsız ve egemen bir yapıda olmadıklarını ifade etmek adına kullanılmıştır. Bu

bağlamda Wallerstein (1996: 48) egemenlik ile ilgili olarak, egemenliğin hiçbir zaman tam özerklik anlamı taşımadığını ifade etmektedir. Egemenlik kavramını daha çok, bir devlet mekanizmasının bir diğerindeki işleyişe olabilecek herhangi bir müdahalede meşruluk sınırları olarak belirtmiştir. Bu doğal olarak bir devletlerarası duruma işaret eder. Devletlerarası durum her devletin uluslararası uygulamalarındaki kısıtlamaları beraberinde getirirken devletçikler bu kısıtlamadan önemli düzeyde etkilenmektedir. Devletçikler söylemi, kendi ethnilerinden oluşan tekil bir devleti amaçlayan bölge halklarının isteklerinin gerçekleşmesinde bağımlı oldukları Avrupa ve Amerika siyasetinin yarattığı uydu devletleri ifade eden bir söylemdir. Milliyetçi arzu ve heveslerin yarattığı yoğun istek, uluslaşma yolunda etnik, kültürel, sosyal unsurlarla oluşmuş yeni devletçikleri dünya sahnesine getirmiştir. “Bugün siyasetin ve devlet oluşturmanın meşruluk zeminidir milliyetçilik” (Smith 1986: 171). Bir devlet oluşturma, bir ulus inşa etme noktasında Smith’in milliyetçiliğe biçtiği rol, Gellner’in millet ve milliyetçilik söyleminde de görülmektedir. “Milletlerin insanları sınıflandırmanın doğal, Tanrı vergisi bir yolu olduğu, doğuştan gelen bir politik kader olduğu iddiası bir mittir. Bazen önceden var olan kültürleri alıp onları millete çeviren milliyetçilik, bazen de milletleri icat eder ve genellikle önceden var olan kültürleri tamamen yok eder, bu bir gerçekliktir” (Gellner, 2008: 1).

Birleştirici bir unsur olarak milliyetçilik insanların kabullerine giden bir yol üzerinedir. Sosyal bir bütünleşmeyi beraberinde getiren bu kabuller bir millet olabilmenin gerekliliğidir. Bütünleşik toplumsal yapı belirli düzeyde işbölümünü ve uzlaşmayı zorunlu kılmaktadır. İş bölümü ve uzlaşma ikili bir yönelimi beraberinde getirir. Ulus devletler kendi yurttaşlarını vatandaşlık üzerinden tanımlarken bu aynı zamanda hukuki bir tanımdır. Ancak ulus devletler, hukuki bir tanımlamanın ötesinde belirli bir kültür ve kimlikle de vatandaşlarını tanımlayarak yönetsel bir sürecin dışında, değerlere bağlı bir birlikteliği kazanmayı hedeflemektedir. Çoğunlukla bu durum bir hedeften çok bir zorunluluk olarak belirir. Değerlere bağlı bir kazanım da bizi Renan’ın millet anlayışına götürecektir. Renan (1946: 120), ırkın bir millet teşkil etmediği gibi toprağında milleti teşkil etmediğini belirttikten sonra “insan, ruh unsurudur. Millet denilen o kutsal şeyin kuruluşunda insan her şeydir. Maddi olan hiçbir şey bu kuruluşa kâfi gelmez. Millet tarihin derinliklerinden gelen manevi bir varlıktır”. Renan’ın milliyetçiliği maneviyat temelinde ele aldığı yorumuna benzer bir yoruma Karpat’da da (2012: 97) rastlanmaktadır: Osmanlı’dan ayrılan Bulgar unsurlar milli Bulgar devletlerini kurmak amacıyla yüzbinlerce Müslümanı katletmiş ve yaklaşık bir milyon Müslüman, Yunan ve Yahudi’yi yerinden etmişlerdir. Bunun sonucunda ortaya çıkan

ırkçı ve bağınaz milliyetçilik eski manevi dünyayı³ alt üst etmiştir. Bugün hala milliyetçiliğin kanlı safhası varlığını sürdürmektedir. Renan ve Karpat'ın vurguladığı “manevi” duyguların yaşadığı hezeyanlar, millet olabilme veya milli bir unsur olarak kalabilme noktasında “bu olumsuzluklar ayrılıkçı bir milliyetçilik düşüncesiyle bağdaşabilir mi?” sorusunu akıllara getirmektedir.

3. Ayrılıkçı Milliyetçilik

Renan'ın, milleti ifade ederken ön plana çıkardığı manevi duygular, bir millet olgusunun tanımlanmasında maneviyata öncelik verirken Karpat da benzer bir maneviyat duygusuyla milliyetçiliği yıkıcı bir tonda tanımlamıştır. Milleti tanımlarken bazı topluluklar millet olarak nitelendirilirken bazılarının ise bu nitelemeyle neden karşılık bulmadığı önemlidir. Milletin hükmü, bizzat milliyetçi söylemin vaadinde yatmaktadır. Ama bu vaadin gücünü inanılmaz ölçüde artıran (Smith, 1994: 40), bir halkın, topluluğun ya da bölgenin, hayatının ilk evrelerine dek uzanan anıları, sembolleri, mit ve değerlerini cisimleştiren geleneklerin yaşayan canlı varlığı olmasıdır. Avrupa'da milletlerin oluşumu Fransız İhtilali sonrası büyük oranda planlı bir süreçte gerçekleşmiştir. “Doğulu milletler etnik temele dayanıp bunlar entelektüeller ve bürokrat sınıflar tarafından bilinçli çabalarla siyasi milletlere dönüşmüştür” şeklindeki Smith'in tanımlaması, doğu-batı gibi iki farklı coğrafya üzerindeki devletlerin oluşum süreçlerine ışık tutmaktadır. Bu bağlamda Smith doğuda oluşan millet olgusunu etnik milletlere dayalı olarak tanımlamaktadır. Smith, doğu ve batı şeklinde ikili bir yaklaşımla millet olma bilincini açıklarken Batı'daki genel kanı milletin planlanmış bir süreç olduğudur. Planlanmış bir süreç olması aynı zamanda ileriye dönük bir tasarının ve tahayyülün varlığını söz konusu etmektedir. Milletlerin Batılı argümanla bir tasarı ürünü olarak ilk etapta değerlendirilmiş olması akıllara Anderson'un ulus tanımını getirmektedir. Anderson'a göre (1995: 20) “ulus: hayal edilmiş bir siyasal topluluktur. Aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir”.

Milliyetçi bütünlüğün insanın manevi yanıyla örtüşür bir şekilde yaşamış olduğu parçalanma ve ayrışmalar “milletin kuruluşuna kafi gelmeyecek” maddi unsurları ön plana çıkarmıştır. Maddi unsurlar bir paylaşım stratejisine sahip olmayı gerektirirken temel amaç bu

³ Bu manevi dünyayla Karpat'ın kastettiği 15. yüzyılda İstanbul'un fethi sonrasında II. Mehmet ile Patrik Gennadios'un (Gerçek adı George Scholarios'dur. Gennadios çok bilinen kilise adıdır) arasında yaratılan manevi dünya düzenidir. Bu havanın, Hristiyan dünyasının Latin kolunun 13. Yüzyılda Ortodokslara uygulamış olduğu işgal ve baskı yoluyla hakimiyet kurma mücadelesi sonrasında gelmiş olması da önemlidir. Fatih'in İstanbul'un fethi sonrasında Ortodoks patriğini Ortodoks milletin fiili yönetici ve başı olarak Osmanlı devlet örgütlenmesi içerisinde önemli bir yerde tutması aynı manevi havanın yakalanmasında önemli olmuştur.

paylaşımdan en üst düzeyde katkı sağlamaktır. Pragmatik bir yaklaşım içerisindeki bu beklenti devlet ilişkilerinde ön plana çıkmıştır. Paylaşım ancak uluslararası bir düzen içerisinde pay kapma şeklinde gerçekleşeceği için bağımsız uygulamaların gerçekleştirilmesi zordur. Bu zorluğun derecesi devletlerin sahip olduğu güç hiyerarşisi içerisinde değişiklik gösterecektir. Aynı zorluk, devletlerin sahip olduğu egemenlik kavramının dış egemenlik noktasında kısıtlandığı yerdir. Dış egemenliğin kısıtlanmasının en aza indirilmesinde ve devletlerin birbiri ile olan ilişkilerinde (bu ilişkiler ilk etapta çoğunlukla ekonomik olarak belirmiştir) zarar görmemeleri için uluslararası birlikler şeklinde teşkilatlanmak ve bu birlikteliklerde yer almak önemlidir. Ancak her oluşumda belirgin öncül bir güç ve üstün bir otorite olduğu gibi uluslararası oluşumlarda da bu durum daha belirgindir. Pragmatik tutumlar, öncelikle kendi için istemeyi gerektirirken, uluslararası olmak noktasında tutum ve davranışlar ekseriyetle bir veya birden fazla gücün sürüklediği örgüt içerisindeki kararlara kuvvetle muhtemel taraf olmak şeklinde belirlemektedir. Bu noktada bir güçler dengesinden bahsetmek zordur. Taraf olmayanın genellikle bertaraf olduğu zamanlarda ekonomik, siyasi ve sosyal hezeyanlar kuvvetle muhtemel ulusal çapta yaşanacaktır. Ulusal sınırlar içerisinde şiddet yoğun yaşanan olayların 21. yüzyılda uluslararası etkiler gösterdiğine tanık olunurken “endişeliyiz” söylemleri ekseninde bir yaklaşımdan öteye gitmeyen bir ilgiyle uluslararası siyaset izlenebilmektedir.

Heywood’un (2013: 156) “çeşitli zamanlarda milliyetçilik ilerlemeci, gerici, demokratik ve otoriter, özgürleştirici ve baskıcı, solcu ve sağcı olmuştur” iddiası milliyetçiliğin değişebilen konjonktürel yapısına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda tek bir milliyetçi öngörü yerine milliyetçiliğin, farklı siyasi yaklaşım ve tutumlar ile birlikte çeşitlendiği söylenebilir. Milliyetçiliğin, sahip olduğu ideolojik saikler sayesinde ortaya çıktığı, geliştiği ve etkileşimde olduğu etnik, kültürel, siyasi, ekonomik gibi farklı değişkenler ile birlikte yeniden şekillenmeye devam edeceği de açıktır. Heywood’un milliyetçiliği kapsayıcı bir ideoloji olarak ifade etmesi milliyetçiliği, liberal milliyetçilik, muhafazakâr milliyetçilik, kolonyal milliyetçilik ve anti-kolonyal milliyetçilik gibi farklı görünümde tanımlanmasından kaynaklanır. Liberal milliyetçilik, ulus fikri ile nihai olarak Rousseau’dan türetilen halk egemenliğine inancı birbirine bağlarken, muhafazakâr milliyetçilik sosyal bütünlük ve kamu düzeni üzerine kafa yormaktadır. Kolonyal ve anti kolonyal milliyetçilik ise birbirini bir karşıtlık içerisinde ele alan, yayılcı bir zihniyetin ideolojisi ile bu ideolojiye karşı verilen mücadele üzerine inşa edilmiştir. Heywood’un milliyetçi görünümde kapsayıcı bir ideoloji altında değerlendirdiği kolonyal

milliyetçiliğin ortaya çıkardığı ayrılıkçı anlayışı iki öngöründe ele almak olasıdır. Birincisi, dünya siyasetinde başrol oynayan, dünya coğrafyası üzerindeki farklı noktalarda beklentilere sahip güçlü devletlerin, hedef ülkelerin hassas sinir uçları üzerinden giriştikleri ayrıştırıcı siyaset ve bunun getirisi olarak ortaya çıkan şiddet ve kaos hali. Bu şiddet ve kaos hali beraberinde çoğunlukla güçlü devletlerin belirlediği yönde bir milliyetçi grup ortaya çıkarmaktadır. İkinci olarak ulusal bir birliğe sahip ülkeler içerisinde değişen taleplerle ortaya çıkan milliyetçi isteklerdir. İkinci noktadaki taleplerin uluslararası boyutta gördüğü karşılık milliyetçi beklentilerde önemli oranda belirleyici olabilmektedir.

Kolonyal milliyetçilik kanlı yüzünü Avrupa'nın, Afrika üzerindeki sömürgeleştirme mücadelesinde göstermiştir. Oran (1997: 83), Avrupa öncesi Afrika'nın geleneksel yapısından bahsederken “sömürgeciliğin nitelik değiştirip Afrika'ya bütün gücüyle girdiği 1870'lere kadar Kara Afrika'nın düzeni aşağı yukarı dokunulmadan kalmıştır. Sadece Fransızlar Senegal ve Gabon kıyılarına, İngilizler de Altın Kıyısı'na yerleşmişlerdi” demektedir. Avrupa'nın kolonyal yaklaşımı büyük oranda Afrika milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında önemli olmuştur. Avrupa'nın liberal, bireyci tutumu karşısında asabiyet⁴ in önem arz ettiği Afrika toplumlarında aile ve soy bağları bozulmuş ve öz kültürlere karşı bir yabancılaşma olmuştur. Dinin de belirleyici bir argüman olduğu Afrika milliyetçiliğinde kilise de önemli bir görev üstlenirken bu görev Afrika inanç sistemleri üzerine Hristiyanlığı yeni bir eklenti olarak dâhil etmiştir. Afrika toplumu içerisinden çıkan yönetici ve lider karakterlerin gösterdiği tepki ilerleyen süreçte, ayrışmanın yaşandığı noktada Afrika milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Bu noktada kıta özelinde ayrılıkçı olan milliyetçilik, öte tarafta ulus olma arzusuna sahip yığınlar için birleştirici bir unsur olarak belirmiştir. Ticaretle birlikte gelişen burjuvazi de milliyetçi oluşumlarda etkinliğini göstermiştir. Bir yandan asabiyet bağlarının zayıflaması, bir yandan yeni bir burjuva ve aydın kitlenin ortaya çıkması, İngiliz ve Fransız yöneticilerin sergiledikleri kumanda yönetimi, Afrika insanının alıştığı, şeflerin idaresi altındaki hayat tarzını yok etmiş ve devamında zaten karışık ve bölük pörçük olan kitleler, milliyetçi sevdalarla birlikte ana kara içerisinde çeşitlenerek ayrışmıştır.

Afrika, 1800'li yılların sonuna doğru “Beyaz Adam”ın eliyle ayrılıkçı bir milliyetçiliğe doğru geçiş yaparken, aynı yüzyıl içerisinde Yunan, Sırp ve Bulgar

⁴ İbn Haldun (2016: 9), din unsurunun, asabiyetliler arasındaki rekabet ve çekememezliği sona erdirdiğini ifade etmiştir. İbn Haldun'un din unsurunun Afrika milliyetçiliği üzerindeki etkisini Oran'ın ifadelerinde (1997: 92) görmek mümkündür. Bu noktada İbn Haldun, dinin insanları hakikat etrafında toplayan özelliğine atf yaparken Oran, misyonerler tarafından yayılan Hristiyanlığı, kabileler arasında parçalanmış Afrika'da, insanları ilk kez ortak bir inanç çevresinde birleştirdiği şekliyle ele almıştır.

milliyetçileri Osmanlı'dan ayrılmıştır. 1880'li yıllarda yaşanan bu ayrılıklar I. Dünya savaşı ile birlikte artarak devam etmiştir. I. Dünya savaşı sonrasında da milliyetçilik, önemli bir sorun olarak varlığını yoğun bir şekilde hissettirmiştir. İmparatorluklar, milli duygu ve eylemlerle tarih sahnesinden silinirken devam eden yıllarda dünyaya hâkim olan iki kutuplu dünya düzeninde milliyetçilik bir süreliğine popülaritesini yitirse de Sovyetlerin yıkım sürecine girmesi ve sonrasında yok olması ile birlikte yeni dünya düzeni ve siyasal dengeler içerisinde, ayrılıkçı girişimlerin mücadele alanı içerisine dahil olmuştur. İki dünya savaşı ve beraberinde yaşanan süreçte değişen dünya siyasalları ile 20. yüzyıl, ulusçu hareketlerin şiddetlendiği zaman dilimi olarak belirlemiştir. Fransız İhtilali ile başlayan, İtalya ve Almanya'nın bütünleşik bir yapıya bürünmesinde merkezi bir rol oynayan ulusçu hareketler, Balkanların bölünmesinde ise ayrılıkçı konumda kalmıştır. Milliyetçi oluşumlarda etnik köken her ne kadar farklı teorilerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilse de, Balkanlarda yaşanan çatışmalarda etnik ayrılıkçılığın karşısında duracak ikinci bir açıklama dayanağı çok azdır. Balkanlarda yaşanan ayrılıkçı hareketler daha çok etnik temelde bir kıyım şeklinde tezahür etmiştir. Mann (2012: 3) balkanlarda yaşanan etnik temizlikten bahsederken acı bir anıyla yaşananlara ışık tutmaktadır.

“74 yaşındaki Batisha Hoxha mutfakta, 77 yaşındaki kocası Izet'le birlikte sobanın başında ısınyordu. Patlamaları duymuş, ama Sırp birliklerinin şehre girdiğini anlayamamışlardı.... “Sonra eve giren askerler Izet'i dövmeye başladılar. O kadar kötü vurdular ki yere düştü,” diyordu Batisha.... “Onu öldürdüler. Üç kez göğsüne ateş ettiler, diye hatırlıyor Batisha(...). O acıyı hâlâ hissediyorum, diyordu. Birkaç el daha ateş ettiler... En sonunda Batisha ile yanındaki on yaşındaki çocuğunu tekmeleyerek dışarı çıkardılar”.

Kosova'nın Belanica köyünde bir evde yaşanan bu etnik temizlik vahşeti tarihin sayfaları arasındaki binlerce acı hikâyeden bir tanesidir. Sırpların, bir tane dahi Arnavut'a tahammül edemedikleri bir noktada meydana gelen bu tür vahşetlerin tek sebebi yine Sırplar tarafından “vaat edilmiş toprakların” (Mann, 2012: 3) ele geçirilmesi olarak ifade edilmiştir. Yahudi soykırımının ise etnik bir yok edişin en meşhurlarından olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu soykırımın özelliği sadece etnik bir temizlik içermesi değil aynı zamanda ulusal bir birlikteliğe giden sürecin zorunlu adımı olarak görülmesidir. İsrail'in kuruluşuna giden bu süreçte Yahudilerin yaşamış olduğu etnik ayrımcılık önemlidir. Almanya'nın büyüklüğünü yeniden tesis etmek isteyen Hitler, bunun ancak saf Alman ırkıyla olabileceğini düşünmüştür. Bu saf ırkın ortaya çıkması ise ancak Yahudi ve Slavların temizlenmesi ile

gerçekleşebilecektir. Milliyetçiliği tanımlamak noktasında eksik kalan etnisite, toprak, din menfaat birliği gibi olgular ayrılıkçılık noktasında ise önemli unsurlar olarak belirlemektedir.

Etnisite örneğinde olduğu gibi tarihte milletlerin, dini hassasiyetler üzerinden de pek çok ayrılıkçı hareketlerle karşı karşıya kaldıkları açıktır. Sander (2007: 79-80), İslamla özdeşleşmiş bir millet olan Araplar için “Arap dünyasında milliyetçiliğin kesin bir tanımını yapmanın son derece zor olduğunu” dile getirmiştir. Aile ve mezhep bağları gibi birincil toplumsal bağların güçlü olması ve evrensel bir dini cemaat duygusunun varlığı bu zorluğun nedenleri arasındadır. Sander, belirli bir dini cemaatin, belirli bir toprak parçası üzerinde uzun süre yaşamış olmasının millet duygusuna yol açtığını ve Avrupa’nın modern milliyetçilik anlayışının Ortadoğu’ya girmesiyle birlikte Arapların da bağımsızlık arayışına girdiklerini dile getirmektedir. Böylece İslam, milliyetçi duyguları oluşturan önemli bir unsur olarak belirmiştir. Bir harç doku olarak Arap milliyetçiliği üzerinde beliren İslam dini özellikle son dönemlerde yaratılan ayrılıkçı eylem ve söylemler ile Ortadoğu coğrafyasında önlenemez çatışmalara yol açmıştır. İslam dini ayrılıkçı hizipler tarafından önemli bir araç olarak kullanılırken ileride oluşabilecek yeni ulusal birliklerde İslam’ın değişen yorumları temel doku olacaktır. Terörist faaliyetler icra etmekten kaçınmayan pek çok irili ufaklı örgütün aynı dinin değişen yorumları neticesinde farklı coğrafyalarda milliyetçi hassasiyetlerle birlikte ayrılıkçı eylemlere imza attıkları açıkça görülmektedir. Mezhep farklılıkları dahi milliyetçi bir tutumla harmanlanarak oluşturulmak istenen ulusa dayalı birlikler içerisinde kullanılmaktadır. Özellikle DEAŞ liderinin kendisini halife ilan etmesi, halifeliği birleştirici bir unsur olarak kullanması ve bir devlet kurduğunu söylemesi, Ortadoğu coğrafyası üzerindeki ulusal sınırlara sahip ülkelerde çatışma hali ve kaos ortamlarının genişlemesine, yeni çatışma cephelerinin açılmasına sebep olmuştur. Milliyetçi ayrılıklar din üzerinden değerlendirildiğinde sadece İslam dini ile sınırlandırılmaz. Katolik, Ortodoks ve Protestan mezheplerinin tarihte yaşamış oldukları savaşlar milletleri ayrıştıran ve farklılaştıran süreçlerin başlangıcını ihtiva etmiştir. “Kardinal şapkası görmek yerine Türk sarığı görmeyi tercih eden” zihniyet, haçlı oluşumların Ortodoks Hristiyanlara yaptığı milliyetçi baskılarda dinin önemli rolüne yapılan bir atıftır.

Din gibi hassas noktalara etki edebilecek unsurların, milliyetçi ayrılıkçılar tarafından farklı coğrafyalarda kullanılması bir kimlik mücadelesini akıllara getirmektedir. Ayrılıkçı unsurların ve milliyetçiliğin beraber değerlendirildiği pek çok olayda bir kimlik mücadelesi söz konusudur. Bu mücadele çoğunlukla kanlı savaşlar şeklinde seyretmiştir. Balkanlar ve Ortadoğu coğrafyası dışında, Avrupalı kimliğinin ortaya çıkmasının temelinde de yoğun

çatışmaların ve savaşların olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bir çatışma hali içerisinde yaşlı kıta Avrupa, 1648’de Westphalia barışında sağlanmak istenen durum gibi kendi kendini tekrardan yok etmeme adına bir birlik içerisinde olmayı seçse de ayrılıkçı milliyetçi gruplar olarak adlandırılabilir unsurlar çoğu zaman bu birliği benimsemeyi reddetmiştir. Ayrılıkçı unsurlar Renan’ın tabiriyle “unutmak” istemeyenlerdir. Belçika’da unutmayı istemeyen Flamanlar ve Valonlar, İspanya’da unutmak istemeyen Basklar, İrlanda milliyetçiliği, Fransa’da Britonlar bu noktada ifade edilebilir. 1789 sonrası Fransa’sının yarattığı cumhuriyet rejimine benzer bir yapıyla karşı karşıya gelmek istemeyen ayrılıkçı unsurlar zamanla terörle birlikte anılmış ve terörist gruplar olarak ifade edilmiştir. Ulusal birlik içerisinde yok olmamak adına bir karşı duruş sergileyen bu grupların oluşturduğu ETA, IRA, gibi örgütlü yapılar silahlı eylemleriyle ayrılıkçı düşüncelerin eylem gücünü oluşturmuştur. Mücadeleler bir kimlik mücadelesi olarak belirse de bu mücadeleyi kabul etmeyen birleştirici ulus milliyetçi anlayış üst kimlik anlayışıyla yaratılmış olan milleti benimsemeye ve bu milletleri homojen bir bütün olarak görmeye devam etmektedir. Bu durumu Wallerstein (2015: 169) şöyle açıklamaktadır. “Modern dünya, kendi halklarını yarattı derken bu halkların her zaman mevcut olmadığı ve bazıları yaratılırken, potansiyel bazı halklar ise ezilip, parçalanıp, kırılıp dökülmüştür”. Bu noktada “yaratmak” veya ortaya çıkarmak ikinci bir varlığın mevcudiyetine de açık bir işaretir.

Modern dünya kendi halklarını yaratırken yaratıcı kudrete sahip ikinci varlığı tanımlayabilmek önemlidir. Bu tanımın olabildiğince doğru yapılabilmesi mevcut sistemdeki çatışmaların ve kaos ortamlarının milliyetçi unsurlar ile olan bağlantılarının doğru ifade edilebilmesine katkı sunacaktır. Ulusal kimlikleri doğru tanımlayabilmek de yine modern dünyayı ve onun bir getirisi olan yaratılmış halkları doğru tanımlamaktan geçmektedir. Bu tanımlamaya katkı sunacak bir yaklaşımı Carr (2015: 57) şöyle ifade etmektedir. “Uluslararası örgütlenmenin kesin ve kabul edilebilir birimi olarak ulusa, günümüzde iki cephede meydan okunmaktadır. İçeriden ve dışarıdan, idealizm açısından ve güç açısından”. Bu öngörü milliyetçi ayrılıkçı hareketleri de tanımlayabilecek genel toplu bir ifade şeklinde ileri sürülmüştür. Bunu biraz açalım. Ulusların kendi sınırları içerisinde, ayrılıkçı hizipler şeklinde, özellikle 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılda ayyuka çıkan milliyetçi eylem ve söylemlerin kaynağı olarak dış unsurların içerideki değer uçlarını etkilemesi gösterilebilir. Uluslararası bir dünya sisteminden azade olamayan devletler kendi sınırları içerisindeki ayrılıkçı hareketlerde mutlaka bir dış bağlantı aramak durumundadır. Bu sebeple Carr’ın “içeriden kaynaklı” bir

meydan okumanın dolaylı bir içselliği barındırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ulusların içerisinde barındırdığı evrensel değerler bu dolaylı durumun yaratıcısıdır.

Ulusun evrensel yapısı beraberinde reddedilmesi güç isteklere boyun eğmeyi gerektirebilir. Ulusal bir milliyetçi anlayış bu istekler karşısında zor durumlara düşebilir ve bu isteklerin “kabulü veya reddi” şeklideki tercihler ülkelerin ulusal statülerinde belirleyici olabilir. Ulus devletlerin yaşadığı iç ve dış meydan okumaların dolaylı birlikteliğinin ardından ideolojinin, güç ile birleştiği hegemonik bir durumdan da bahsetmekte olasıdır. Gücün ideolojiyi kullandığı her noktada söylem, yeni bir millet tanımı yapmış, her millet söylemi farklı unsurları harekete geçirmiştir. Bu noktada Hobsbawm ’ın (1995: 19) yaptığı millet ve milliyetçilik söylemi önemlidir. “Analitik düzlemde milliyetçilik milletlerden önce gelir. Milletler, devletleri ve milliyetçilikleri yaratamaz, doğru olan bunun tam tersidir”. Bu ifade bir oluşumun analizidir. İdeolojinin, hegemonyanın ve gücün etkili olacağı bir oluşumun.

İdeolojinin söylem içerisinde dillendirilmesi ve milliyetçi duyguların aynı söylem içerisinde ele alınması, iletişim süreçlerinin gelişimi ile birlikte görünür olmuş ve milliyetçi oluşumları etkilemişlerdir. Bu süreçte milliyetçilik olgusunda yeniden bir hareketlenme gözlenmiştir. Teknolojik gelişmeler ve buna bağlı iletişim alanında yaşanan ilerleme, 20. yüzyılın sonlarından itibaren dünyaya, Ortadoğu özelinde ve Afrika coğrafyasında bir savaş ve kaos halini önce görünür kılmış sonra da bu görünürlük, yoğun tekrarlarla algı süreçlerine işlenmiştir. Bu sunum, modernleşmenin iletişim alanından faydalanırken dünyaya servis edilen olayların tamamı modern/aydınlanmış dünyanın üçüncü dünya üzerindeki hegemonyasını milliyetçilik kazanımlarını körükleyerek kullanması şeklinde olmuştur. Milliyetçiliğin çok yakın bir zamana kadar yalnızca üçüncü dünyada savaşlara, çatışmalara yol açan ideolojilerle ya da etnik azınlıklar arasında zaman zaman patlak veren ve yerleşik devletlere sorun çıkaran hareketler olarak düşünülmesi, milliyetçiliğin etkisinin uluslararası bir hal alması ile değişmiştir. Bu durum modernite anlayışının ve küreselleşme mefhumunun milliyetçilik ile olan ilişkisinin bir tezahürüdür. Modernleşme kuramları çalışmalarının da milliyetçilik literatürünün oluşmaya başladığı 1950’li yıllara denk gelmesi bir tesadüf değildir elbette ki. Üçüncü dünya ülkelerinde görülen şiddet-yoğun milliyetçilik hareketlerinde gelişmiş dünyanın yer aldığı konum ile modernleşme süreçlerine öncü olan yine aynı gelişmiş dünyanın konumlarının çakışmasının da bir tesadüf olmadığı gibi.

Modern dünyada, pozitivistin ışığında gelişen, Avrupa ve Amerikan kültür ve siyasetinde, geleceğe dönük hiçbir olguda tesadüfe yer yoktur. Bu anlamda modernleşme

kuramı incelendiğinde Altun'un (2005: 2) ifadeleri önemlidir. "1950'li yıllarda gündeme gelen gelişme paradigması, Batı dışı toplumların da ilerleme sürecine katılabileceği varsayımından hareket etmekte ve bu yönüyle de bir kopuşa ya da bir farklılaşmaya karşılık gelmektedir". Bu durum, Amerika'nın öncülüğünde gelişen bir uluslararası siyasetin özellikle üçüncü dünya ülkelerinin değişim süreçleriyle ilgilenmeye başladığının ve milliyetçi ideolojileri de yoğun olarak kullanarak bu ülkelerin sözde demokrasi, eşitlik ve terörden arınmış bir yaşama kavuşturulmasının altında yatan söylemin bizzat kendisidir. Modernleşme sürecinin "Batı dışı toplumlar" ifadesiyle yarattığı bir öteki algısı, milliyetçi ideolojilerin körüklendiği biçilmiş bir kaftan olarak belirmiş durumdadır. Tesadüfi olmayan çakışmalara somut bir örnek ise 1966 yılında Birleşmiş Milletler nezdinde imzalanan ve üye ülkelerin de kabul ettiği ikiz sözleşmelerdir. Bu sözleşmenin ilk maddesi "Bütün halklar kendi kaderlerini tayin hakkına sahiptir. Bu hak sayesinde halklar kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir ve ekonomik sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler" şeklindedir. Bu madde ulus devletler içerisinde yeni milliyetçi kliklere kapı aralamış ve dayanak noktası olmuştur. Ulus devleti inşa etmek ideali ile olgunlaşan milliyetçi ideoloji, kurulu ulus devletlerin yıkılışına giden bir sürecin argümanı haline gelmiştir. İspanya'da Basklar ve Katalanlar, İngiltere'de İskoçlar ve Kuzey İrlandalılar, İtalya'da Lombardiya ve Veneto bölgeleri ve Irak'taki Kürtler değişen talepler ile ulus devletlerden ayrılmak istemektedir.

4. Popülist Milliyetçilik

Milliyetçi ideolojinin kurulu ulus devletleri tehdit eder bir duruma gelmesi ve bahse konu olan ekseriyeti etnik farklılıklara dayalı, azınlık gruplardan oluşan unsurlar, modern dünyanın sürüklediği milliyetçi bir atmosferde, millet olabilme arzusuyla aşırılığa varan eylem ve söylemleriyle taleplerini üst perdeden dillendirmektedir. Gelişen dünyada, liberal değerlerin de körüklediği eşitlik, özgürlük gibi haklar temelinde bir yaşam tarzı, yoğun ideolojik desteklerle birlikte giderek güçlenmektedir. Büyük oranda, azınlıkta kalan grupların sesleri küreselleşme karşısında sahip olduğu değerleri kaybetmeme adına daha yüksek çıkmaktadır. Oran (2001: 67), azınlıkları ifade ederken genel kabul görmüş bir azınlık tanımının olmadığını ifade etmiş ve kavramı sosyolojik ve hukuki bakımdan değerlendirmiş özellikle hukuksal bakımdan azınlık kavramını 1966'da BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinde tanımlayan BM özel raportörü Capatorti'den alıntıyla "(b)aşat olmayan bir durumda olup, bir devletin geri kalan nüfusundan sayısal olarak daha az olan, bu devletin uyruğu olan üyeleri etnik, dinsel ve dilsel nitelikler bakımından nüfusun geri kalan bölümünden farklılık gösteren ve açık olarak olmasa bile kendi kültürünü, geleneklerini ve

dilini korumaya yönelik bir dayanışma duygusu taşıyan grup ” şeklinde ifade etmiştir. Bütün mesele bu koruma içgüdüğü içerisinde yok olmamak adına verilen mücadeledir. Milliyetçi duyguların yoğun olarak yaşanması ve bu yoğunluğun kaybedilmemesi adına verilen mücadele asimile olmamanın ilacıdır. Asimile olmaktan kaçışın da yine ve yeniden bir kimlik mücadelesine çıktığı ifade edilebilir. İnsanlar kimliklerini doğdukları toplum içerisinde elde etmektedir. Modern dönemlerle birlikte bu kimlik bir üst kimlik olarak ifade edilirken bu şekilde kullanılan söylemin içerisinde, ulusal bir bütünlüğü sağlamak adına, ayrılıkçı hiziplerin dizginlenmesi yatmaktadır. Toplum içerisinde doğan birey toplumun değerlerine bağlı olarak doğarken bu değerlerden kaçmak çoğu zaman mücadele etmeyi gerektirir. “Organik kimlik”⁵ şeklinde yapılacak bir kavramsallaştırma ile bireyin geçmişe bağlı değerleriyle örülü soy kimliğini arzulaması da aynı mücadelenin içerisinde yer almaktadır. Bu anlamda popülist milliyetçiliğin ayrılıkçı bir milliyetçilik anlayışını da barındırdığı söylenebilir.

Asimile olmamak ve kimlik mücadelesine devam edebilmek küreselleşme ile birlikte milliyetçiliğin yeni ortamlarda tekrardan harekete geçmesine katkı sunmuştur. Bu ortamlarda milliyetçiliğin yeni amacı uluslararası olmaktan, ulusal olmaya ve devamında ulusal olmaktan mikro uluslara giden bir süreci yakalamak olmuştur. Ancak mikro ulusun bir sınırını koymak güçtür. Hangi gruplar, kitleler ve azınlıklar mikro uluslar içerisinde değerlendirilecek bu bir muammadır. Küreselleşme karşısında popülist milliyetçiliğin kaybettiği önemli noktalardan birisi budur. Popülist milliyetçiliğin küreselleşme karşısında kaybettiği bir diğer nokta ise nereye kadar bölüneceği kestirilemeyen mikro milliyetçilerin siyasi birliklerini nasıl sağlayacağıdır. Eşitlik ve özgürlük mücadelesi içerisinde olan milliyetçi grupların kendilerini nasıl tanımlayacakları veya bu tanımlama noktasında kimlerin yer alacağı, küresel ve uluslararası düzen karşısında popülist milliyetçilerin zaaflarıdır. Mevcut ortamda ulusal güçler içerisinde, söz hakkı, düşünce özgürlüğü, temel insani değerler, bireysel eşitlik gibi noktalarda bir eşitlikten söz etmek zor iken eşitliğin, artan parçalı siyasi ortamlarda nasıl olacağı ayrı bir bilimdir. Bir dikotomi⁶ şeklinde beliren heyulada, milliyetçilik, uluslararası

⁵ Organik Kimlik olarak adlandırma yapılan noktada bir hususa değinmek gerekecektir. Oran’ın (2001: 67) kimlikleri tanımlarken kullandığı objektif ve sübjektif kimlik ve alt kimlik ve üst kimlik kavramları önemlidir. Oran objektif kimliği bireyin doğuştan, zorunlu olarak getirdiği tarihsel antropolojik kimlik olarak tanımlar. Sübjektif kimlik ise bireyin sonradan kendi tercihiyle edindiği kimliktir. Objektif ve sübjektif kimlik arasındaki temel ayrım özgür bireyin tercihidir. Alt kimlik, bireyin içerisinde doğduğu grubun kimliği iken üst kimlik bireyin vatandaşı olduğu ülke ile ilgili toplumsal kimliğidir. Üst kimlik çoğu zaman sübjektif kimliğe denk düşer. Şayet bir eşleştirme yapılacaksa objektif kimlik alt kimliğe dolayısıyla sübjektif kimlik ise üst kimliğe kalacaktır. Bu noktada “organik kimlik” bireyin hem objektif kimliğini hem de alt kimliğini içeren bir anlama sahip bir kavram olarak tercih edilmiştir.

⁶ Dikotomi ile kastedilen şey ulusal ve uluslararası şeklinde ikili bir gündemi yaratan siyasi, hukuki birlikteliklerdir. Bir yanda uluslararası örgütlenmelerin dışında kalmamak adına verilen mücadeleler diğer yanda

sisteme mikro boyutta meydan okumaya devam etmektedir. Böyle bir ortamda eşitliğin ve düzenin sağlanabilmesi noktasında Carr (2015: 64) şöyle bir iddiada bulunmaktadır. “Geleceğin uluslararası düzeninin arkasındaki itici güç, nasıl ifade edilirse edilsin, ulusal yakınlıklarına ya da bağlılıklarına aldırmandan tek tek insanların değerine ve insanların refahını yükseltmek için ortak ve karşılıklı bir yükümlülüğe olan inançtır ”.

Geleceğin ve uluslararasılığın birlikte anıldığı modern dünyanın milliyetçi tanımını temsil eden modernist bakış, gelişmişliğin ve modernizmin bir getirisi olarak değerlendirilir. Bir karşılıklılık ilkesi gibi milliyetçiliğin de beraberinde modernite üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Modern dünya ve uluslararasılaşma birlikte küresel bir ortam yaratmış ve küreselleşme hayatın bütün sosyal, ideolojik ve kültürel alanlarında etkin bir rol oynamıştır. Ritzer (2011: 64), küreselleşmenin pek çok türlerinden bahsetmiş ve bunları ekonomik, politik kültürel, din, bilim, sağlık, spor ve eğitim gibi başlıklar altında incelemiştir. Küreselleşmeyi tek alanla sınırlamak mümkün olmayacağı gibi ulus devletlerin kuruluş aşamasında var olan dil din, etnisite, sosyal yapı gibi çoklu unsurların da değişen oranlarda küreselleşmeden etkileneceği açıktır. Sadece maddi olarak ele alınması mümkün olmayan küreselleşmenin ideolojik boyutlarının göz ardı edilmeyeceği açıktır. Küreselleşmenin aktif olarak işletilmesini amaçlayan zihniyet bu süreçlerin tepeden gerçekleştirilmesi neticesinde tüm boyutlarının sağlanabileceği kanısındadır. Ritzer (2011: 69), tepeden küreselleşme kavramını “özellikle Kuzeydeki büyük ölçekli güçler tarafından yaratılan ve yaygınlaştırılan ve özellikle Güney’e dayatılan süreç” olarak tanımlar. Bir dayatmanın aleni ve açık tesiri mutlaka karşıda yer alan liberal ve milliyetçi aktörleri ortaya çıkaracaktır. Bu karşı duruş küreselleşmenin etkisinde ivme kazanırken yerel unsurların bağlantı noktalarında mutlaka milliyetçi bağlar görülecektir. Küreselleşme karşısında varlığını güçlendiren yerel hareketler aynı zamanda mikro milliyetçiliği yücelten bir kabiliyete de sahiptir. Devrim dönemlerinin söylemleri olan emperyalizm, sömürü düzeni, kapitalizm gibi ifadeler küreselleşme karşısında milliyetçi unsurların söylemlerine dönüşebilmektedir. Bu söylemlerin yerel eylemlerle bir araya gelmesi neticesinde ise popülist milliyetçilik anlayışı güçlenmektedir. Popülist bir milliyetçilik olgusunu sadece sağcı ya da solcu kavramlarıyla sınırlandırmak da doğru değildir. Böyle bir sınırlama toplumsal temelde bu hareketleri çok dar bir çerçeveye sıkıştırmaktır. Kitlese karşı duruşları, özellikle milliyetçi ideoloji ile örülüyken, tek boyutlu görüşler içerisinde sınırlandırmak aktif kitlelerin çoğulculuğuna ket vurmaktır.

uluslararası olurken ulusal değerleri kaybetmemek adına verilen mücadele. Ve bu iki olgu arasındaki gidiş gelişler içerisinde var olmak isteyen yeni milliyetçikler.

Küreselleşme ile anlam kazanan popülist milliyetçilik belirli bir coğrafik alanla sınırlı değildir. Doğunun batıya, güneyin kuzeye karşı nefreti “kabullenmeme” durumundan farklı bir şeydir. Büyük bir toplum ve küçük bir dünyanın ortak adı olmuştur artık küreselleşme. Küreselleşen dünyanın bir boy gerisine bakıldığında karşıda duran emperyalizm, dönüşmeyi bekleyen bir olgudur. Değişimin kaçınılmazlığı emperyalizm mefhumunda kendisini gösterince emperyal tutumlarını yenilemek gibi bir mücadelenin içerisine giren ulus devletler görünür bir noktadan kültürel emperyalizm, medya emperyalizmi, politik emperyalizm şeklinde daha çeşnili ve korunaklı bir yerde saf tutmuşlardır. Bu çoklu yapı içerisindeki etkin güçler küresel dünya söylemi arkasında gizli kalabilmektedir. Bu sadece bir Amerikalılaştırma projesi veya süreci değildir. İnsana pek çok yönden değen zincirleme bir etkinin varlığı söz konusudur. Ritzer (2010: 88) emperyalizmin, sömürgecilikle yakından bağlantılı olduğunu hatta birbirlerinin yerine kullanıldığını belirtmektedir. Ancak sömürgecilik terimi çok daha geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Bu geniş yelpazeyi II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan bir dönem için Nkrumah (1965. akt. Ritzer, 2010: 89) “yeni sömürgecilik” olarak adlandırmaktadır. Yeni sömürgecilik ile amaçlanan kontrol mekanizmalarına yeni dayanaklar bulmaktır. Eğitim, kültür, sanat, medya gibi unsurlar yeni dayanak noktaları olarak belirmiş durumdadır. Bu dayanak noktalarına karşı sergilenen duruş ise eski sömürgecilere karşı verilen mücadeleden kavramsal bir farklılık göstererek “popüler ” olarak adlandırılmış ve milliyetçi duygularla harmanlanınca “popüler milliyetçilik” olarak kavramsallaştırılmıştır. Toplumun pek çok değerlerinde yer alan küreselleşme doğal olarak son dönemlerin en çok söylemleştirilen kavramlarından biri olmuştur. Bu anlamda “küreselleşme” kavramına kafa tutacak ve özellikle 21. yüzyılda yoğun olarak kullanılan bir diğer kavram ise terörizmdir. İkisi de milliyetçi unsurların bir şekilde irtibatlı olduğu bir noktadadır. Küreselleşme ve uluslararasılaşmaya karşı duran milliyetçiler bu karşı duruşlarını eyleme dönüştürdüklerinde terörist faaliyet yürütücüleri olarak tanımlanmaktan kaçamamaktadır.

Wallerstein (2014: 9), 20. yüzyılın son 20 ya da 30 yılından bu yana iki şeyin, içinde yaşamakta olduğumuz dünyaya hâkim olmaya başladığını söylerken bu iki şeyi küreselleşme ve terörizm olarak belirtmesi manidardır. Wallerstein’ı haklı çıkaran güncel sorunlar içerisinde küreselleşmenin ve terörist faaliyetlerin etkisi mutlak şekilde hissedilmektedir. Küresel olgular ve terörist faaliyetler içerisinde ise milliyetçi eylem ve söylemleri görmek mümkündür. Küreselleşme, milliyetçi ideolojinin yayılması noktasında milliyetçilikle karşılıklı bir etkileşim halinde iken terörizm milliyetçi kliklerin birbirini tanımlarken

kullandıkları bir öncül olarak söylemleştirmektedir. Margaret Thatcher küreselleşme için “başka alternatif yok” derken küreselleşmenin gelişimi içerisinde terörizmle olan ilişkisini doğru anlamak ve tanımlamak önemlidir. Mevcut dünya konjonktüründe özellikle çatışma halinin ve kaosu yoğun olarak yaşandığı coğrafyalarda küreselleşme kavramı terörizmin sağlaması durumundadır. Bu ifade birinin diğerinin doğrulayıcısı olmaktan öte birinin diğerini körüklemesi ve varlığına katkı sunmasıdır. Gelişmiş ülkelerin küresel bir güç olarak kalabilme arzuları “ötekini”, “biz” için terörist olarak tanımlama ile omuz omuza gitmektedir. Yıllarca aynı topraklar üzerinde en azından çatışmadan yaşamayı başarmış olan gruplar, topluluklar küresel güçlerin benzer sayılabilecek emelleri karşısında kitlesel, yönetsel, sosyal ve siyasi bölünmeler yaşamaktadır.

Küreselleşmeyle kol kola giden modernitenin ortaya koyduğu ilerleme fikri, merkezi otorite olarak ulus-devletin, bireyi aşacak biçimde temel kararları vermekle yükümlü olmasını ve başlangıçta özgürlük kavramıyla bütünleşmiş bir kavram olan bireyciliğin yerini ulus-devlet vatandaşının yani yurttaşlığın alması sonucu doğmuştur (Yıldırım, 2014: 26). Bu dönemde ulus devlet vatandaşının yurttaş olma vasfı, ona sağlanan ulusal kimlik ile ilişkilendirilir. Küreselleşmenin ilişkilendirildiği pek çok değişken gibi modernite ile birlikte milli kimliğin pek çok değişkenden etkilenmesi söz konusudur. Bu değişkenler çoğuldur. Devletin yönetim yapısı, yönetim şekli, bu yönetimin toplum nezdindeki kabullenirliği bir anlamda meşruiyeti değişen dünya siyaseti gibi etkileyiciler, ulusal kimliği tanımlarken aynı zamanda ulusal kimliklerin kültürel ve etnik temeller üzerinde farklılaşmasına da yol açabilmektedir. Özgürlük ve eşitlik gibi soyut olguların algısal süreçlerde yoğun hissedilmesi ulusal kimliklerin farklılaştırılması noktasında bir etki yaratacaktır. Ulusal kimliklerin farklılaştırılması popülist milliyetçiliğe katkı sunacaktır. Bu katkı ulusal kimliklerle birlikte yeşeren yeni ideolojik tutumların çizdiği sınırlı kimlik anlayışıyla bağlantılı olacaktır.

Küreselleşmenin milliyetçilik ile olan ilişkilerinden birisi de devletlerin birbiri üzerindeki etkilerinde yaşanan değişimdir. Yayılmacı bir şekilde sergilenen emperyal yaklaşımlar artık anti- kolonyal süreçlere evrilmiş ve burada ekonomik, kültürel süreçlerin yanısıra iletişimsel gelişmelerin de rolü yadsınamaz bir boyuta varmıştır. Bu gerçek karşısında gelişmekte olan ya da gerçekte öyle olmayıp ancak bu şekilde uluslararası sisteme entegre edilen ülkeler bir süreklilik içerisinde daha az maliyetle ve daha fazla yoğunlukta gerek kültürel gerekse de ekonomik ve siyasi anlamda temel değerlerinden uzaklaştırılmakta ve belki de siyasi jargonla “batılılaşmakta” ya da “modernleşmekte”dir.

Milliyetçiliğin gelişme olgusu ile birlikte ele alındığı başka bir söylem “milliyetçi ideolojilerin küreselleşmeye karşı bir tepki olarak yeniden güç kazandığı” (Kaldor:2004. akt. Yıldırım, 2014: 25) veya buna yakın söylemlerdir. Bu popülist milliyetçiliğin sebebini açıklayan bir söylemdir. Ancak küreselleşme modernleşme ile birlikte ele alındığında son dönemlerde yaşanan Suriye, Libya, Fas, Mısır, İspanya, İtalya, Almaya gibi ülkelerdeki etnik ve kültürel milliyetçi hareketleri çok da küreselleşmenin getirdiği değişim temelli bir karşıtlık olarak görmek mümkün görünmemektedir. Buralarda küresel gelişmelerin sağladığı toplumsal gelişmelere karşı bir duruş şeklinde beliren bir milliyetçi dalgadan söz etmek zordur. Olsa olsa küreselleşmenin yaratacağı bir bütünlük içerisinde yok olmamak adına verilen bir mücadeledir. Milliyetçi isteklerin gün yüzüne çıktığı ülkelerde yaşanan gelişmeler ayrılıkçı hareketleri gündeme taşıırken ulus devlet anlayışını zora sokan bir durumu meydana getirmiştir. Mevcut fiili gelişmeler üzerinden küreselleşme ve milliyetçilik ilişkisine bir rol biçilecekse bu ancak milliyetçiliğin gücünün küresel etkisi olarak yorumlanabilir. Giddens (2013: 917), son 40 yıl içerisinde dünyanın her yerinde toplumsal hareketlerde bir patlama olduğunu söylemektedir. 1960 ve 70’lerde yurttaşlık hakları hareketinden feminist hareketlere, 80’lerde nükleer karşıtı ve çevreci hareketlere, 90’larda ve sonrasında eşcinsel hareketlere tanık olunmuştur. Bu hareketler “yeni toplumsal hareketler” olarak adlandırılırken milliyetçilik olgusunun da bu bağlamda özellikle son 40-50 yıl içerisindeki artışı göz önüne alındığında bu olaylardan ayrı düşünülemez. Milliyetçilik yeni bir olgu olarak değerlendirilemeyeceği gibi değişen dünya siyasetinin toplumsal hareketleri için artan yoğunlukta seyreden, kökleri tarihte var olan bir hareket olarak ifade edilebilir ve diğer hareketlere nazaran daha fazla ve coşkulu kitleleri arkasına alabildiği oranda mevcut ulusal ve siyasi mekanizmaların çözemeyeceği durumları meydana getirebilmektedir. Çözumsuzlüğe varabilecek günümüz milliyetçi hareketlerinin temel özelliği, Tok’a (2003: 220) göre bölücü ve ayrılıkçı olmasıdır. Bir etno- kültürel grup, millet olma ve bu temelde bölgesinde kendi kaderini belirleme hakkına sahip olması gerektiği iddiasındayken onları ulusun bir ferdi olarak gören büyük toplumsal yapı otorite iddiasına devam etmektedir.

5. Sonuç

Fransız İhtilaline kadar götürülebilen ulus milliyetçilik anlayışı, modernleşme süreci ve beraberinde küreselleşme ile birlikte bir değişim ile yeniden sahnelenmeye ve yeniden kitlelerin arkasından koştuğu bir olgu olarak belirmeye devam etmiştir. Liberal muhafazakâr, yayılmacı ve anti- kolonyal şekillerde çeşitlenen milliyetçilik, bir ideoloji olarak değerlendirildiğinde kitle psikolojisi bağlamında etkinlik düzeyini 21. yüzyıldaki

gelişmelerle yeniden göstermiştir. Ancak 21. yüzyılda yaşanan etnik temelli milliyetçilik ne sadece liberallerin beklediği ve öne sürdüğü gibi “ulus fikri ile nihai olarak Rousseau’dan türetilen halk egemenliğine olan inancı” birbirine bağlayabilmiş ve ulusun kendi kaderini tayin hakkına bir bağlılık olarak devam edebilmiş, ne de muhafazakâr milliyetçiliğin öne sürdüğü gibi “sosyal bütünlük ve kamu düzenini” sağlayabilmiştir. Modernist bir bakış açısı ile milliyetçilik değerlendirildiğinde kapitalizm, endüstrileşme, bürokratikleşme gibi sosyal ekonomik ve siyasi gelişmelerle birlikte modernistlerin ifade ettiği gibi “ıcat edilmiş ve sahte yapay” milletçiliğin, gelişmiş toplumlarda ortadan kalkacağı ve önemini yitireceği tezi de gelişmiş Avrupa ülkelerinde yaşayan milliyetçi hareketlenmelerle birlikte geçerliliğini yitirmek üzeredir.

Popülist milliyetçilik başlığı altında “milliyetçi ideolojilerin küreselleşmeye karşı bir tepki olarak yeniden güç kazandığı” söylemlerine karşı bir sav sunulmuş ve milliyetçi ideolojilerin küresel çapta bir etki yarattığından bahsedilmiştir. Küreselleşmenin ülkeler arasında yaşanan siyasi ilişkiler bağlamında, ekonomik ve sosyal alanlarda olduğu gibi bir iç içeliği barındırdığı açık bir durumdur. Ancak küreselleşme ve milliyetçilik ilişkisinin, dost ve düşman ayrımının çok net olmadığı bir ortam yaratmış olması, körüklenen milliyetçi ideolojilerin taraflarının da belirgin olmamasını doğurmuştur. Soğuk savaş dönemlerinde görülen net blok siyasetleri mevcut konjunktürde aynı netlikte değildir. Terörist örgütlerin eylemleri ve aldıkları destekler, “dini” bir argüman olarak kullanan grupların yarattığı kaos ve radikal durumlar, etnik toplulukların referandum girişimleri yine mevcut konjunktürde dost ve düşman unsurların çok da belirgin olmadığı bir zeminde gerçekleşmektedir. Küreselleşme olgusu teknolojik ve sosyo-ekonomik alanlarda etkinliğini yoğun olarak göstermektedir. Bunun yanısıra küresel terörizm adı altında tartışılan olguda küresel güç dengelerinin aynı oranda çözüme dayalı bir konum sergilemedikleri de görülmektedir.

Milliyetçilik, iki dünya savaşı arası dönemde gösterdiği yayılcı bir anlayıştan kolonyal süreçleri farklı şekillerde yaşamaya devam eden bir yapıya bürünmüştür. Milliyetçiliğin oluşumuna katkı sunan kültürel, siyasi ve etnik değerler kolonyal bir bakışla territoryal işgalden farklı olarak işlemeye devam etmektedir. Hem demokratik değerlerin taşınması hem de daha modern bir dünya tahayyülü içerisinde güç olgusunun her alanda kullanılması ile milliyetçi karakterler, çatışma ve uzlaşma olgularından birini tercih etmeye zorlanmıştır. Uzlaşma, kitleleri pek çok değerden taviz vermeye zorlamış; çatışma hali ise Ortadoğu coğrafyasında olduğu gibi kaos ve şiddeti beraberinde getirmiştir. Bu gerçekler biraz da yayılcı milliyetçiliğin, “Bazı toplumlar yönetmeye, bazıları da yönetilmeye

uygundur” savını doğrular niteliktedir. Milliyetçi ideolojinin yaratmaya çalıştığı ulus, çoğu zaman bir doğum sancısına benzeyen süreçlerde gelişmiş ve devamında ya hayatta kalmış ya sakat doğmuş veya hiç yaşamamıştır⁷. Bu noktada tarihsellikten söz etmek olası iken milliyetçiliğin değişimi ve farklılaşması ise devam eden süreçlerde yaşanmışlıklar ile ilgili olacaktır. Kitlelerin yaşanmışlıkları onlara milliyetçi duyguları ve milliyetçi ideolojileri aşılacaktır. Bazen milliyetçilik aşıl原因an eylem ve söylemler dış güçler tarafından sağlanırken bu durum iç çelişkilerin yaşanmasının da önemli bir sebebi olacaktır.

Etnik olarak homojen bir toplumun geçmişte var olduğuna dair bir ifade çok sığ kalırken günümüzde toplumsal düzeyde homojen bir yapıdan bahsetmek bu sığılığı daha ileri bir düzeye taşımaktır. Göç ve göçmen olgusunun bu homojen yapının sağlanamamasında bir rolü olduğu gibi ulus devletlerin inşasında da devletlerin sınırları içerisinde yar alan farklı etnik unsurların varlığı aynı homojen yapının sağlanamamasının önemli bir nedenidir. Buradan yola çıkarak neredeyse bütün devletlerin çok etnili bir yapıyla iç içe olduğu söylenebilir. Çok etnili yapıların 21. yüzyıldaki ayrılıkçı hareketlerde önemli olduğu söylenebilir. Ancak ayrılıkçı milliyetçi hareketler bir ulus devlet için parçalanmayı, bölünmeyi simgelerken, öte tarafta da yeni bir oluşumun habercisi olabilir. Yani her ayrılıkçı milliyetçi hareket aynı zamanda farklı bir milletin varlığına hareketin başlangıcını tetikleyebilir. Özellikle 19. yüzyıl milliyetçi hareketleri ve 20. yüzyılda çöken imparatorluklardan doğan yeni devletler bunun örnekleridir. Milliyetçi ideolojinin kitleler ile birleştiği her durumda milliyetçi hareketleri yeniden görmek mümkün olacaktır. Bu noktada Çalık’ın (2016:10) milliyetçilik üzerine sarf ettiği şu cümleler manidardır: “Başı geçmişte gömülü, kolları ve ayakları şimdiki zamanda hareket edebilen, ölüsü ve dirisi zaman zaman birbirine karışabilen yahut da birbiriyle yer değiştirebilen, hayli garip bir organik varlık... Kesin olan o da bugün varlığı tartışmasız olan bu kimlik iddialarının hiçbirinin bugünün eseri olmadığıdır”. Aslında milliyetçi kimlik üzerinden yapılan bu betimleme, milliyetçiliğin geçmişinin ve geleceğinin kısa bir özetini sunmuş gibidir.

Kaynakça

AKTOPRAK, E. & KAYA, A. (2016). 21. Yüzyılda Milliyetçilik. İletişim Yayınları: İstanbul.

ANDERSON, B.(1995). Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğın Kökenleri ve Yayılması.(Çev. İ. Savaşır). Metis Yayınları: İstanbul.

⁷ “Doğum sancısı” metaforu “Ulus” kavramının ontolojik temeline atıf yapan bir yaklaşımla tercih edilmiştir. Latince “doğmak” anlamına gelen nasci’den türemiş (Heywood, 2013: 150) olan ulus (nation): kültürel, siyasal ve psikolojik faktörlerin bir toplamı tarafından şekillendirilen kompleks bir olgudur.

- AKTÜRK, Ş.(2006). Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek etnili, Çok Etnili ve Gayri Etnik Rejimler. Doğu – Batı Dergisi. Ankara. Yıl:9, Sayı: 38.
- ALTUN,F.(2005). Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş. Ankara: Küre Yayınları.
- BERKTAY, H.(2010). Özgürlük Dersleri. Kitap yayınevi: İstanbul.
- CARR, E., H. (2015). Milliyetçilik ve Sonrası. (Çev. O. Akınhay). İletişim Yayıncılık: İstanbul.
- ÇALIK, M.(2016). Milli Kimlik, Milliyet, Milletçilik. Cedit Neşriyat: Ankara.
- ÇITAK, Z.(2006). Fransa’da Laiklik ve Milliyetçilik. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- FUKUYAMA, F.(2012). Tarihin Sonu ve Son İnsan. (Çev. Z. Dicleli). Profil Yayınları: İstanbul.
- GELLNER, E. (2008). Uluslar ve Ulusçuluk.(Çev. G.G. Özdoğan). Hil Yayınları: İstanbul.
- GIDDENS, A.(2013). Sosyoloji. Kırmızı Yayınları: Ankara.
- HALDUN, İ. (2016). Devlet. (Çev. O. Arpaçukuru). İlke Yayıncılık: İstanbul.
- HEYWOOD, A.(2013). Siyaset. Adres Yayınları: Ankara.
- HOBBSAWM, E.(1995). 1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik-Program, Mit, Gerçeklik. (Çev. O. Akınhay). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- KARPAT, H. , K. (2012). Türk Dış Politikası. Timaş Yayınları: İstanbul.
- MANN, M. (2012). Demokrasinin Karanlık Yüzü: Etnik Temizliği Açıklamak. (Çev. B. O. Doğan). İthaki Yayınları: İstanbul.
- ORAN, B. (1997). Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli. Bilgi Yayınevi: Ankara.
- ORAN, B. (2001). Küreselleşme ve Azınlıklar. İmaj Yayıncılık: Ankara.
- ÖZKAZANÇ, A.(2016). Siyaset.(Edt. Y. Taşkın). İletişim Yayınları: İstanbul.
- ÖZKIRIMLI, U.(2015). Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış. Doğu- Batı Yayınları: Ankara.
- RENAN, E.(1946). Discours et Conférences. (Ç. Z. İshan). Sakarya Basımevi: Ankara.
- RITZER, G.(2011). Küresel Dünya.(Çev. M. Pekdemir). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- SANDER, O. (2007). Siyasi Tarih: 1918-1994. İmge Kitabevi: Ankara.
- SMITH, A. (1994). Milli Kimlik.(Çev. B. Şener). İletişim Yayınları: İstanbul.
- SMITH, A. (2002). Ulusların Etnik Kökeni. (Çev. S. Bayramoğlu, H. Kendir). Dost kitabevi: Ankara.
- SMITH, A.(2017). Etno- Sembolizm ve Milliyetçilik. (Çev. B.F. Çallı). Alfa Araştırma: İstanbul.

- TOK, N. (2003). Kültür, Kimlik ve Siyaset. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- WALLERSTEIN, I. (1996). Tarihsel Kapitalizm. (Çev. N. Alpay). Metis Yayıncılık: İstanbul.
- WALLERSTEIN, I. (2014). Dünya Sistemleri Analizi.(Çev. E. Abadoğlu, N. Ersoy). Bgst Yayınları: İstanbul.
- WALLERSTEIN, I. (2015). Jeopolitik ve Jeokültür. (Çev. M. Özel). Küre Yayınları: İstanbul.
- YALÇINER, R.(2014). Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi.69, (1). 189-215.
- YANIK, C. (2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. Kaygı 2013/ 20.
- YILDIRIM, E. (2014). Modernite ve Milliyetçilik: Modern Milliyetçilik Kuramları Üzerine. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. Yıl:2. Sayı: 6. s.23.27